



Ю.П.Сосіменко,
приватний нотаріус,
член Ради Української нотаріальної палати



Т.О. Коломосць,
кандидат юридичних наук, доцент
заступник декану юридичного факультету ЗДУ



Г.Ю. Гулевська,
аспірант ЗДУ

ЯКИМ БУТИ НОТАРІАТУ УКРАЇНИ.

Інститут нотаріату зародився ще в давні часи, що було обумовлено об'єктивними закономірностями розвитку суспільства, головна з яких – створення умов для громадян по розпорядженню своєю власністю. Як вдало зазначив Гегель: “Власність базується на договорі та на формальностях, що роблять її доказовою та правомірною”.

У радянській період в зв'язку з відсутністю приватної власності та значним обмеженням цивільного обігу необхідність існування нотаріату значно зменшилась. Нотаріуси, як правило вчиняли елементарні нотаріальні дії, як-то посвідчення копій документів (що складало більш ніж 70% нотаріальних дій), заповітів, доручень. Попит на нотаріальні послуги практично не виходив за межі посвідчення угод про відчуження будинків, дарування автомобілів, оформлення спадкових прав. Нотаріат фінансувався державою за залишковим принципом, стягнуте державне мито повністю надходило до державного бюджету, нотаріус вважався державним службовцем, що практично знаходився на

нижчих сходах державного виконавчого механізму. Звичайно, що за цих умов нотаріат виступав незначним додатком правової системи країни.

Однак в зв'язку з політичними та економічними змінами, що відбулися в колишньому СРСР, переходом суспільства до ринкових відносин, появою приватної власності, розвитком підприємницької діяльності та процесів приватизації, інститут нотаріату зазнав значних змін. Нові економічні відносини, що зароджувалися в країні вимагали, по-перше, забезпечення нотаріальних послуг, здатних в повній мірі задовольнити потреби підприємств та громадян, та по-друге, встановлення контролю з боку держави за законністю процесів майнового обігу, що значно активізувався.

Прийнятий 2 вересня 1993 року Закон України “Про нотаріат” став значним кроком у розвитку нотаріату, створивши правові підстави для впровадження поряд з державними нотаріальними органами принципово нового, раніше невідомого нашому законодавству

інституту – приватної нотаріальної діяльності.

Однак стрімкий розвиток суспільних відносин, пов'язаних із сферою застосування цієї професії, перш за все економічних, прийняття низки нових нормативно-правових актів, перш за все Цивільного Кодексу, який є своєрідною Конституцією економічного життя суспільства, накопичений за минулі роки, як позитивний, так і негативний досвід вимагали внесення суттєвих змін до існуючого державного регулювання функціонування системи нотаріальних органів.

З іншого боку, визначення Україною свого стратегічного курсу на інтеграцію в Європейське Співтовариство, входження в європейську правову систему зумовлює необхідність узгодження українського законодавства з міжнародним.

Важливим кроком на цьому шляху стало прийняття Української нотаріальної палати як спостерігача до одного з найавторитетніших міжнародних об'єднань нотаріусів – Міжнародного союзу латинського нотаріату, створеного у 1948 році. Нотаріат латинської школи отримав поширення майже у всіх західноєвропейських країнах (Австрія, Бельгія, Франція, Німеччина, Греція, Італія, Люксембург, Голландія, Іспанія) а також в Канаді, Латинській Америці, Японії, всього в 68 країнах світу. За останні роки пропозиції Міжнародного союзу латинського нотаріату лягли в основу нового законодавства про нотаріат Росії, Польщі, Румунії, Китаю, Хорватії, Болгарії, Словачії, Словенії та ін. Слід зазначити, що Українську нотаріальну палату прийнято до Міжнародного Союзу латинського нотаріату поки що як спостерігача, оскільки наше законодавство про нотаріат на сьогодні ще не повністю відповідає Фундаментальним принципам латинського нотаріату, прийнятим у березні 1996 року, що в свою чергу зумовлює уніфікацію законодавства про нотаріат, внесення в нього відповідних змін.

Перш за все, перехід до єдиного нотаріату, без розподілу на державний та приватний, оскільки приватний нотаріат під час соціальних випробувань еволюційно зайняв домінуюче становище в загальній системі нотаріату.

Держава, на сьогоднішній день,

нездатна утримувати за рахунок бюджету державні нотаріальні контори, забезпечуючи їм при цьому належний рівень матеріально-технічного, інформаційного та методологічного забезпечення. Сам же термін "приватний" нотаріат викликає сумніви щодо неупередженості приватної особи та ступеня її відмежованості від власних суто економічних інтересів. Як демонструє світова та вітчизняна практика, нотаріус повинен бути незалежним і неупередженим під час виконання покладених на нього суспільством та державою функцій, що обумовлює встановлення над ним єдиної влади – влади закону. Саме тому нотаріат має стати єдиним.

Виконуючи свої основні функції – забезпечення безспірності і доказової (доведеної) сили документів, забезпечення законності при укладанні угод і надання правової допомоги особам, котрі звернулися за вчиненням нотаріальних дій, нотаріат запобігає виникненню спірних ситуацій і перевантаженню судів. Це призводить до економії грошей і часу не лише для сторін, а й для органів держави.

Здійснюючи правозастосовчу діяльність, нотаріат захищає суб'єктивні права і законні інтереси фізичних і юридичних осіб, фіксує і посвідчує безспірні права осіб, надаючи цим правам публічної сили й доказовості, офіційного визнання від імені держави. Саме ці основні функції нотаріальної діяльності визначають поняття нотаріату як публічно-правового інституту, який є системою позасудового правового забезпечення охорони та захисту прав та законних інтересів України, громадян, підприємств, установ та організацій, заснований на єдиних принципах, формах та методах організації і здійснення нотаріальної діяльності, а також державного контролю за цією діяльністю.

У всіх країнах латинського нотаріату для нотаріусів є характерним особливий дуалістичний статус, зумовлений тим, що вони є одночасно і посадовими особами, наділеними певними державними повноваженнями, і особами вільної юридичної професії, які не перебувають у штаті державного апарату і організовують свою діяльність самостійно, причому пріоритетним у правовому статусі

нотаріуса слід вважати здійснення функцій державної влади.

Оскільки діяльність нотаріуса може здійснюватися тільки на підставі наділення його державними повноваженнями на вчинення нотаріальних дій, делегування державно-владних повноважень передбачає встановлення контролю з боку держави за нотаріальною діяльністю, що знаходить свій прояв, перш за все в тому, що держава має призначати нотаріуса на посаду. Згідно до положень проекту це можливо лише у випадку, якщо у нотаріальному окрузі є вакансія або необхідність у відкритті, створенні нових посад, оскільки державні органи разом з нотаріальною палатою визначають і обмежують кількість посад нотаріусів в тому чи іншому нотаріальному окрузі залежно від чисельності населення.

Нарешті, характерною ознакою латинського нотаріату є його корпоративність. У всіх країнах – членах Міжнародного Союзу Латинського Нотаріату – нотаріуси об'єднуються у професійні організації, які є незалежними від державної влади і виконують такі завдання: представлення професії на різних рівнях; вирішення питань щодо підбору, навчання та організації стажування нотаріальних кадрів, утворення та скасування нотаріальних офісів; розгляд спорів між самими

нотаріусами, контроль за здійсненням нотаріальної діяльності. Діяльність нотаріусів має певну специфіку, що зумовлює необхідність обов'язкового членства нотаріусів у палаті. По суті мова йде про створення нової форми самоврядування – професійного самоврядування, переведення його з громадських засад на державно-визнаний рівень.

З усіх цих питань організації нотаріату і його взаємовідносин з органами державної влади повинні бути знайдені і закріплені на законодавчому рівні оптимальні рішення за умов додержання рівноваги між самостійністю та контролем з боку держави – в особі Міністерства юстиції України, яке залишає за собою регламентуючі та контрольні функції.

Наприкінці хотілось би зазначити, що для вдосконалення нотаріальної діяльності, поліпшення якості нотаріальних послуг, необхідне не тільки вдосконалення законодавчої бази нотаріату та створення державою відповідних умов для успішного розвитку цього інституту, але й формування нового погляду на роль нотаріату в економічному та суспільному житті країни з боку самих нотаріусів, відповідальне ставлення нотаріусами до свого статусу, постійне підвищення свого професійного рівня, виховання високих моральних якостей, досягнення реальної відповідності рівню економічних відносин, потребам громадян та держави, становленню громадянського суспільства.